

УДК 159.952:159.922.6

О.А. ДНІПРОВА,
*кандидат медичних наук, доцент кафедри педагогіки та психології
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ДОСЛІДЖЕННЯ УВАГИ ХЛОПЧИКІВ ТА ДІВЧАТ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена вивченню особливостей уваги хлопчиків та дівчат молодшого шкільного віку. В ній висвітлюються такі питання: поняття уваги, особливості уваги молодших школярів та відмінності уваги хлопчиків та дівчаток. Також у статті викладено результати дослідження відмінностей у властивостях уваги молодших школярів різної статі.

Ключові слова: увага, молодші школярі, хлопчики та дівчата, шкільний вік.

Постановка проблеми. Багато сучасних батьків зіштовхуються з проблемою неважності їхніх дітей, особливо вона стає явною, коли дитина іде до школи. В цій роботі розглядаються питання, що таке увага, у чому особливості уваги саме молодших школярів, а також, які існують відмінності в увазі хлопчиків та дівчаток, чим вони викликані та до яких наслідків призводять.

Отже, увага – сторона всіх пізнавальних процесів свідомості, і при цьому така їхня сторона, у якій вони виступають як діяльність, спрямована на об'єкт. Вона свого змісту не має; вона проявляється усередині сприйняття, мислення. В увазі знаходить своє загострене вираження зв'язок свідомості із предметом [3]. Увага нероздільна зі спрямованістю особистості та її інтересами, вона може виникати за мотивами пізнавальними та моральними. Часто увага (уважність) проявляється як риса характеру, як вираження звичайної форми поведінки.

Уважність виражає ставлення людей один до одного, проявляється у ставленні до праці, навчанні, у ставленні до себе. Увага людини завжди помітна ззовні: в міміці, рухах, спрямованості погляду, позі. Неуважний учень не запам'ятовує поясненого вчителем матеріалу і не зможе відтворити його, застосувати в практичній роботі. Увага є важливим чинником ефективної навчальної діяльності молодших школярів. Особливості виявлення властивостей уваги залежить від стану, інтенсивності, спрямованості та мотивації як пізнавальної, так і емоційно-вольової діяльності.

Властивості уваги проявляються різними способами. Найдоступніший метод дослідження уваги – спостереження за діяльністю особистості. Він дає можливість спостерігати інтенсивність і тривалість зосередження, відволікання. Кількість і тривалість відволікань упродовж уроку є показником інтенсивності зосередження.

Розвиток уваги в дітей 6–10 років пов'язаний із оволодінням новим видом діяльності – це навчальна діяльність, яка стає для них провідною. Вона формує нові інтереси, розширює кругозір, сприяє оволодінню новими методами практичної діяльності. Навчальна діяльність ставить нові вимоги до молодшого школяра, до розвитку уваги і разом з тим приводить до створення внутрішніх умов, від яких залежить його подальший розвиток. Важливо навчити дитину зосереджувати увагу на потрібній ланці діяльності, формувати довільну увагу. Молодшого школяра потрібно навчити бути уважним, щоб він умів контролювати свої дії і вчинки, перевіряти результати своєї діяльності [2].

Варто згадати, що згідно з дослідженнями мінливості уваги у дітей 8 років найкраще виражена така властивість уваги, як розподіл, у 9 років – переключення, що дозволяє переключатися з одного об'єкта на інший, в 10 років – концентрація уваги, формується здатність зосереджуватися на кількох об'єктах. Від розвитку цих властивостей уваги залежить подальша навчальна діяльність дитини. Ступінь організації уваги визначається і характером діяльності, і її змістом. Увага може бути низькою і навіть знизитися до рівня розсіяності з різних причин. Це може бути вплив одноманітних і малозначущих подразників, таких як незадоволеність своєю роботою, усвідомлення її малозначущості, перевтома, апатія як стан байдужості до зовнішніх впливів, хвороба дитини.

Однак існуючі в літературі дані лише у неповному обсязі дозволяють охарактеризувати відмінності особливості уваги хлопчиків і дівчат молодшого шкільного віку. Тому пропонуване дослідження роботи присвячено саме цій проблемі.

Хоча в цілому в онтогенезі увага змінюється мало і її основні характеристики з віком залишаються досить стійкими, все ж з часом при достатніх і систематичних зусиллях можна позбутися багатьох недоліків у розвитку уваги дитини. Це пояснюється тим, що слабкорозвинені якості уваги можна компенсувати посиленням розвитком інших її якостей. Так, слабка концентрація уваги нерідко може бути посилена її достатньою перемикальністю; відносно невеликий обсяг уваги як недолік долається за рахунок підвищення розподілу уваги. Кожна дитина проходить свій шлях розвитку, на якому позначається її належність до статі. Стать впливає на індивідуальність, і одним із проявів індивідуальності є увага.

Важливо звернути увагу на відмінність властивостей уваги у хлопчиків і дівчаток, тому що, наприклад, за показниками когнітивного розвитку хлопчики відрізняються від дівчаток більш низьким рівнем розвитку довільної уваги при приблизно рівних показниках розвитку пам'яті та інтелекту. В період шкільного навчання вчителі активно продовжують розпочату батьками традицію формування різного типу поведінки у хлопчиків і дівчаток, виходячи з усталених гендерних стереотипів. Відомо, що хлопчики створюють більше проблем з дисципліною, ніж дівчата. Однак помічено, що дрібні порушення дисципліни (наприклад, вигуки з місця), що допускаються дівчатками, викликають активне неприйняття вчителів, тоді як хлопчикам ті самі дії «сходять з рук». Хлопчиків хвалять частіше, ніж дівчаток. Хлопчиків хвалять за їх знання і за правильні відповіді, а дівчаток – за слухняність і старанність.

Засуджують же хлопчиків через невміння поводитися, а дівчаток – за помилки у відповідях [1].

Вчителі по-різному пояснюють погану успішність учнів різної статі: неуспіх дівчаток – відсутністю здібностей, неуспіх хлопчиків – недостатністю працьовитості, зусиль. Відомо, що до початку навчання в школі хлопчики, як правило, приходять менш підготовленими, ніж дівчата. У них повільніше і важче виробляються такі якості, як відповідальність, сумлінність, старанність. Навіть при правильному вихованні виробити у хлопчиків ці якості в середньому складніше. У хлопчиків вони часто спрямовані на окремі предмети і явища, часом далекі від того, що могло б входити до прямих обов'язків хлопчика. Звідси більш виражена схильність відволікатися на сторонні справи, займатися не тим, що безпосередньо потрібно.

Відмінності в інтересах і схильностях визначають деякі важливі переваги представників чоловічої статі: велику широту мислення, більш широкий кругозір, кращу здатність до зіставлення окремих предметів і явищ. Увага дівчаток не розповсюджується настільки широко, зате в межах сприйнятого у свідомості все відображається більш ретельно і детально.

Але хлопці більше відволікаються на уроках, і думки їх частіше блукають далеко від того, чим вони повинні займатися. Дівчатка акуратніші, старанніші, сумлінніші. Навіть якщо взагалі хлопчик міркує не гірше, а краще дівчинки, змусити його думати, міркувати на уроці важче, ніж дівчинку [4].

У цілому ж комплекс негативного ставлення до навчання, неорганізованість, безсистемність і недисциплінованість є причиною неуспішності в хлопчиків у два рази частіше, ніж у дівчаток.

Для діагностики уваги молодших школярів підходять тести, призначені для дорослих людей, але із завданнями на доступному дітям рівні.

Дослідження. У роботі над статтею були використані такі методики дослідження уваги:

1. Коректурна проба (варіант з літерами).
2. Методика «Розстав значки» (модифікація методу П'єрона – Рузера) [5].

Дослідження відмінностей властивостей уваги між хлопчиками та дівчатами проводились у третьому класі однієї із шкіл м. Дніпропетровська. В ньому брали участь 26 дітей: 13 хлопчиків та 13 дівчаток. Вік дітей – 9–9,5 років. Усі діти знаходились у рівних умовах, але не можна виключати вплив таких факторів, як: особливості стану здоров'я, настрою тощо.

За методикою «Коректурна проба» діти викреслювали літери «к» та «с», далі були отримані такі результати: з 13 дівчаток 11 продемонстрували високий обсяг уваги, 2 – нормальні показники, низького обсягу не показала жодна дівчинка. А серед хлопців високий результат був лише у 5 осіб, нормальні показники – у 4 осіб, і ще у 4 було зафіксовано низький обсяг уваги. Тобто у дівчат ми бачимо досить високі показники, а у хлопців – більш скромні (рис. 1).

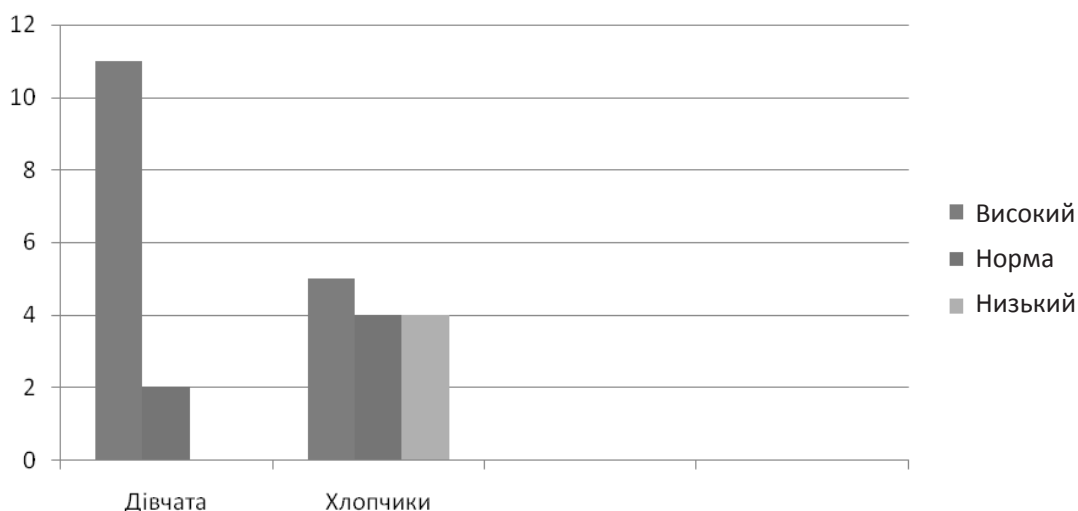

Рис. 1. Гістограма обсягу уваги

Що стосується концентрації уваги, то у дівчат такі результати: висока концентрація спостерігалась у 2 осіб, нормальна – у 3, низька – у 8 осіб. І це при досить високому рівні обсягу уваги. У хлопців ми бачимо такі результати концентрації уваги: висока концентрація – 2 особи, нормальна – 8, низька – 3 особи. До того ж низька концентрація уваги продемонстрована хлопчиками з досить низьким рівнем обсягу, а ось висока концентрація – з нормою обсягу. У хлопців з високим обсягом уваги концентрація уваги була в нормі. Можна сказати, що дівчата більш потенційні, але не дуже добре концентруються, а от хлопці вміють концентруватися краще при меншому обсязі уваги (рис. 2).

Щоб більш наглядно побачити різницю, визначимо середнє арифметичне обсягу уваги: дівчата $M = 11566 : 13 = 890$, хлопці $M = 9586 : 13 = 737$. Далі визначимо середнє арифметичне помилок: дівчата $M = 91 : 13 = 7$, хлопці $M = 52 : 13 = 4$ (рис. 3).

Фактором впливу на такі показники може бути мотивація, бо ті діти, які бажали виконати завдання якнайкраще, не гналися за великою кількістю переглянутих літер, а ті, хто бажав зробити якомога більше, не дуже переймалися якістю роботи. І лише кільком дітям вдалося досягти золотої середини. Отже, такі властивості уваги, як обсяг та концентрація, мають суттєві відмінності у хлопчиків та дівчат.

Наступною методикою для дослідження уваги була використана модифікація методики П'єрона – Рузера для визначення особливостей розподілу та переключення уваги. Діти були поділені на групи по 6 осіб, кожна група працювала окремо одну хвилину в повній тиші.

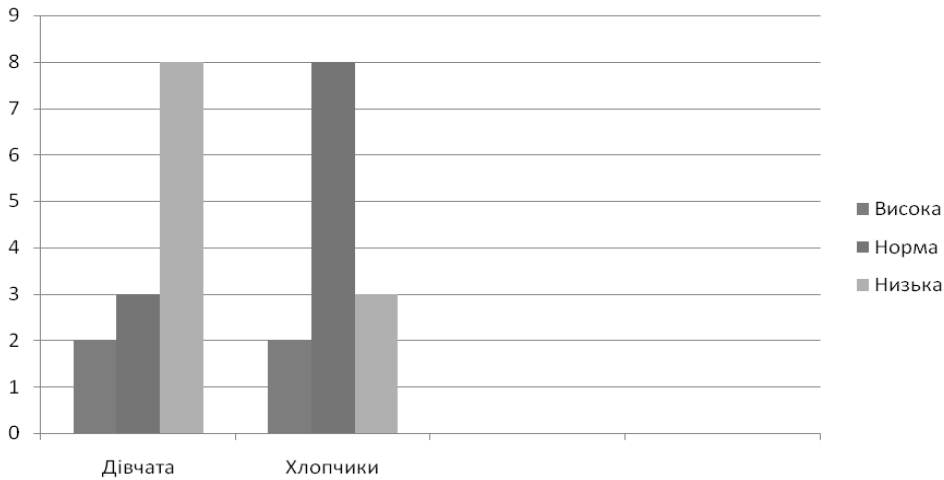

Рис. 2. Гістограма концентрації уваги

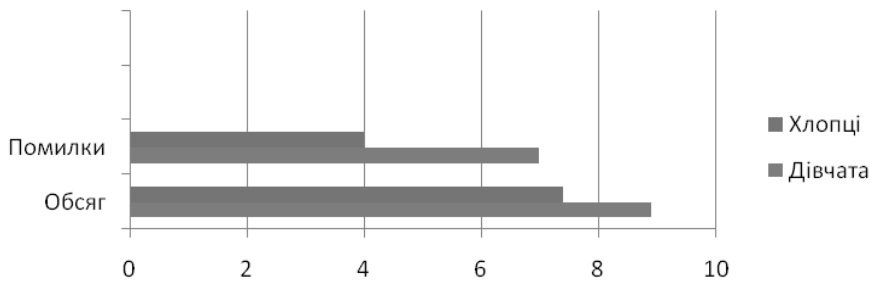

Рис. 3. Порівняння показників уваги

Насамперед помітно загальний низький рівень розвитку переключення та розподілу уваги, адже найвищий зафіксований бал – 6 із 10 можливих. І таких дітей всього 6 із 26 (4 хлопчики та 2 дівчинки). Рівень, вищий за середній, не зафіксовано. Можливо, ця діяльність для дітей була не дуже цікавою або взагалі діти не дуже цікавляться процесом навчання. Крім того, більшість дітей займаються додатково з викладачами, бо батьки вимагають від своїх дітей високих результатів у навчанні, і діти не витримують таких навантажень. Тому це завдання виявилось достатньо складним для всіх, оскільки не вдалось успішно розподілити увагу. Таким чином, такі властивості уваги, як переключення та розподіл, дуже слабо розвинені у цих дітей (рис. 4).

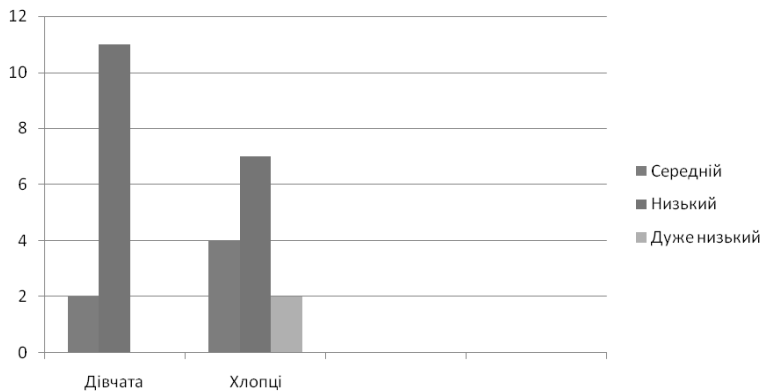

Рис. 4. Гістограма розподілу та переключення уваги

З рис. 4 видно, що хлопців із середнім рівнем властивостей уваги вдвічі більше, ніж дівчат, але немає дівчат з дуже низьким рівнем, а хлопців – двоє. Більшість дітей має низький рівень переключення та розподілу уваги (11 дівчаток та 7 хлопчиків).

Якщо усереднити ситуацію і вирахувати середній арифметичний рівень розвитку властивостей, то картина буде така: дівчата $M = 5,17 : 13 = 0,4$, хлопці $M = 4,86 : 13 = 0,37$ (рис. 5).

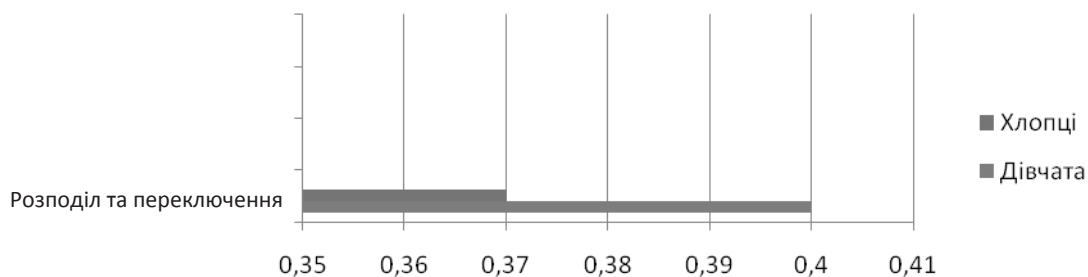

Рис. 5. Гістограма розподілу та переключення уваги

З рис. 5 видно, що різниця між рівнями властивостей уваги хлопчиків та дівчат існує, але не досить суттєва, щоб стверджувати, що у дівчат ці властивості більш розвинені.

Висновки. У хлопчиків і дівчаток майже однаковий рівень розподілу та переключення уваги. Менший обсяг уваги спостерігається у хлопчиків, дівчатка мають набагато більший обсяг уваги. Рівень активної концентрації уваги у молодших школярів різної статі має значущі відмінності. Так, виявилось, що у дівчаток ця особливість уваги розвинена меншою мірою, ніж у хлопчиків.

Список використаних джерел

1. Виноградова Т.В. Сравнительное исследование познавательных процессов у мужчин и женщин: роль биологических и социальных факторов / Т.В. Виноградова, В.В. Семенов // Вопросы психологии. – 1993. – № 2. – С. 63–71.
2. Выготский Л.С. Развитие высших форм внимания в детском возрасте: Хрестоматия по вниманию / Л.С. Выготский. – М., 1976. – 524 с.
3. Гиппенрейтер Ю.Б. Психология внимания. Хрестоматия по психологии / Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Л. Романова. – М.: Просвещение, 2000. – 432 с.
4. Мухина В.С. Возрастная психология / В.С. Мухина. – М., 2002. – 456 с.
5. Немов Р.С. Психология: учеб. для студ. высших пед. учеб. заведений: кн. 3: Психодиагностика / Р.С. Немов. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 2001. – 640 с.

References

1. Vinogradova, T.V., Semenov, V.V. *Sravnitelnoye issledovaniye poznavatelnykh protsessov u muzhchin i zhenshchin: rol biologicheskikh i sotsialnykh faktorov* [A comparative study of cognitive processes in men and women: the role of biological and social factors]. *Voprosy psikhologii* [Psychology Questions]. 1993. No. 2, pp. 63-71. (In Russian).
2. Vygotskiy, L. S. (1976). *Razvitiye vysshikh form vnimaniya v detskom vozraste: Khrestomatiya po vnimaniyu* [The development of higher forms of attention in childhood: A Reader on attention]. Moscow. 524 p. (In Russian).
3. Gippenreyter, Yu.B., Romanova, V.L. (2000). *Psikhologiya vnimaniya. Khrestomatiya po psikhologii* [Psychology attention. Reader in Psychology]. Moscow. Prosveshcheniye Publ. 432 p. (In Russian).
4. Mukhina, V. S. (2002). *Vozrastnaya psikhologiya* [Age Psychology]. Moscow. 456 p.
5. Nemov, R.S. (2001). *Psikhologiya: Ucheb. Dlya stud. vysshikh ped. ucheb. zavedeniy: kn.3: Psikhodiagnostika* [Psychology: A Handbook. For studios. Higher ped. institutions: Book 3: Psychodiagnosics]. Moscow. Education: VLADOS. 640 p. (In Russian).

Статья посвящена изучению особенностей внимания мальчиков и девочек младшего школьного возраста. В ней освещаются следующие вопросы: понятие внимания, особенности внимания младших школьников и отличия внимания мальчиков и девочек. Также в статье изложены результаты исследования отличий свойств внимания школьников разного пола.

Ключевые слова: внимание, младшие школьники, мальчики и девочки, школьный возраст.

The article is devoted to research of characteristics of elementary school pupils' attention (boys and girls). The following issues are discussed: the definition of attention, characteristics of attention of elementary school pupils, and the differences between boys' and girls' attention. The article also includes the research results as to the nature of differences between boys and girls' attention.

Key words: attention, elementary school pupils, boys and girls, school age.

Одержано 21.10.2015.